

บทที่ 4

ระบบการเลือกตั้งและวิวัฒนาการพรรคการเมืองไทย

4.1 ประวัติการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งนับว่าเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในทางการเมืองประการหนึ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะการเลือกตั้งเป็นการแสดงออกถึงเจตนารมณ์ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศที่จะตัดสินใจในการมอบหมายให้ผู้ใดผู้หนึ่งไปทำหน้าที่หรือใช้อำนาจนั้นแทนตน ซึ่งในการปกครองระบบเผด็จการไม่มีและประชาชนไม่มีสิทธิในการมีส่วนร่วมปกครองประเทศ จึงมีบุคคลเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจในการปกครองประเทศ

กล่าวสำหรับประเทศไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้ว ดังนี้

การเลือกตั้งครั้งที่ 1 วันที่ 15 พฤศจิกายน 2476

เป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยที่มีขึ้นครั้งแรกตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้รัฐสภาไทยเป็นระบบสภาเดียว เรียกว่า “สภาผู้แทนราษฎร” ประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท คือ สมาชิกประเภทที่หนึ่ง มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และสมาชิกประเภทที่สอง มาจากการแต่งตั้งโดยพระบรมราชโองการ สมาชิกทั้งสองประเภทมีจำนวนเท่ากัน และอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี เท่ากัน การเลือกตั้งจึงเลือกเฉพาะสมาชิกประเภทที่หนึ่งเท่านั้น

การเลือกตั้งครั้งนี้จึงเป็นการเลือกตั้งทางอ้อมคือประชาชนเลือกตัวแทนของตนไปทำหน้าที่เลือกผู้แทนราษฎรอีกต่อหนึ่ง โดยมีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้กรมการอำเภอดำเนินการเลือกตั้งผู้แทนตำบล ซึ่งผู้แทนตำบลจะเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง และการเลือกตั้งครั้งแรกนี้เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขตให้แต่ละจังหวัดมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 1 คน ถ้าจังหวัดใดมีพลเมืองเกิน 200,000 คน ให้เลือกผู้แทนได้อีก 1 คน ทุก ๆ จำนวน 200,000 คน การเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งทั่วประเทศจำนวน 78 คน รวมกับสมาชิกประเภทที่สองเป็น 156 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 2 วันที่ 7 พฤศจิกายน 2480

การเลือกตั้งครั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกจะหมดวาระในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2480 จึงได้มีการพระราชกฤษฎีกาให้ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่งขึ้นใหม่ เป็นการเลือกตั้งที่แตกต่างไปจากการเลือกตั้งครั้งแรก คือประชาชนสามารถใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้โดยตรงซึ่งนับเป็นการเลือกตั้งทางตรงครั้งแรกของไทย

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นแบบแบ่งเขตโดยถือเอาจังหวัดหนึ่ง ๆ เป็นเขตเลือกตั้ง ซึ่งมีผู้แทนราษฎรได้เขตละ 1 คน แต่ถ้าจังหวัดใดมีพลเมืองเกิน 200,000 คน ให้มีเขตเลือกตั้งเพิ่มขึ้นอีก 1 เขต ต่อจำนวนพลเมืองทุก 200,000 คน เศษของ 200,000 คน ถ้าเกิน 100,000 คน ให้นับเป็น 200,000 คน ด้วยเหตุนี้ บางจังหวัดจึงมีเขตเลือกตั้งเดียว บางจังหวัดมีเขตเลือกตั้งได้หลายเขต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งครั้งนี้ มีจำนวน 91 คน ซึ่งมากกว่าชุดก่อน 13 คน โดยผลการสำรวจสำมะโนครัวในปีดังกล่าว ปรากฏว่ามีพลเมืองเพิ่มขึ้นและก็ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่สองเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทหนึ่ง

การเลือกตั้งครั้งที่ 3 วันที่ 12 พฤศจิกายน 2481

รัฐบาลแพ้วมีการขอแก้ไขวิธีการเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี จึงประกาศยุบสภาและให้มีการเลือกตั้งใหม่ การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นแบบแบ่งเขตและมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 91 คนเท่าเดิม

การเลือกตั้งครั้งที่ 4 วันที่ 6 มกราคม 2489

โดยเหตุที่กองทหารญี่ปุ่นได้เคลื่อนกำลังเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2484 ประกอบกับปี พ.ศ. 2485 เป็นปีที่ผู้แทนราษฎรจะต้องออกตามวาระจึงได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพิ่มเติม ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยให้ขยายวาระการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไปอีก 2 ปี เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากได้บริหารประเทศไปได้ระยะหนึ่ง จึงได้ตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ โดยให้เหตุผลว่าสภาผู้แทนราษฎรชุดที่มีอยู่ในขณะนั้น มีการต่ออายุมาหลายปีแล้วเมื่อสงครามยุติ ก็ควรจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

การเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นการเลือกตั้งโดยตรงแบบแบ่งเขต มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 96 คน เพิ่มมากกว่าเดิม 5 คน คือพระนคร (กทม.) เพิ่ม 2 คน ชนบุรี ขอนแก่น อุดรธานี เพิ่มอีกจังหวัด

ละ 1 คน ส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่มีการเลือกตั้ง เพราะมีผู้สมัครเพียงคนเดียว จึงถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเพิ่มเติม วันที่ 5 สิงหาคม 2489

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งเพิ่มเติม เนื่องจากรัฐสภาได้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ขึ้น ตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ รัฐสภาไทยได้เปลี่ยนจากระบบสภาเดียวเป็นระบบ 2 สภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาและให้ยกเลิกสภาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่งที่อยู่ในตำแหน่งก่อนหน้ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ประกาศใช้ให้มีอยู่ต่อไป แต่ให้มีการเลือกตั้งเพิ่มเพื่อให้ครบจำนวนที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งโดยตรงแบบแบ่งเขต มีการเลือกตั้งเพียง 47 จังหวัด (82 เขต) ได้ผู้แทนราษฎรเพิ่มอีก 82 คน รวมกับที่มีอยู่เดิม 96 คน ทำให้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้นมีทั้งสิ้น 178 คน

การเลือกตั้งครั้งนี้ กฎหมายรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มทางการเมืองได้นักการเมืองจึงได้มีการรวมตัวกัน และจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น (แต่ยังไม่มีกฎหมายพรรคการเมืองรองรับ) และได้ส่งสมาชิกของพรรคเข้าแข่งขันสมัครรับเลือกตั้ง จึงถือว่าการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งที่มีพรรคการเมืองส่งผู้สมัครเข้าแข่งขันกันเป็นครั้งแรก ในประวัติการเลือกตั้งของไทย

การเลือกตั้งครั้งที่ 5 วันที่ 29 มกราคม 2491

เนื่องจากเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2489 เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความตึงเครียดทางการเมือง จึงเกิดรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2490 แทนรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2489 รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปภายใน 90 วัน นับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขตเป็นครั้งแรก โดยกำหนดให้จังหวัดเป็นเขตเลือกตั้งเดียว และถ้าจังหวัดใดมีพลเมืองเกิน 200,000 คน ให้เลือกผู้แทนราษฎรได้อีก 1 คนทุก ๆ 200,000 คน ของจำนวนพลเมือง ผลปรากฏว่ามีผู้ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น 99 คน แต่จังหวัดลำปางไม่มีการเลือกตั้ง เพราะมีผู้สมัครเพียง 2 คน เท่ากับจำนวนสมาชิก ที่จะได้ของจังหวัดนั้นพอดี

การเลือกตั้งเพิ่มเติม วันที่ 5 มิถุนายน 2492

เป็นการเลือกตั้งเพิ่มเติมเนื่องจากรัฐบาลได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับถาวร พุทธศักราช 2492 แทนฉบับชั่วคราว พ.ศ.2490) ทำให้จำนวนผู้แทนราษฎรตามกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มีจำนวนมากกว่าเดิม จึงให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีอยู่แล้วอยู่ในตำแหน่งต่อไป และให้มีการเลือกตั้งเพิ่มเติมให้ครบจำนวนที่กฎหมายกำหนด

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นแบบรวมเขต และจัดขึ้นใน 19 จังหวัด มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้ง 21 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 6 วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2495

คณะทหารได้ทำการรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 คณะรัฐประหารได้ประกาศยกเลิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 ด้วย และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 แทน เป็นเหตุให้ระบบรัฐสภาไทยกลับไปสู่ระบบสภาเดียว และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองประเภทอีก

การเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นการเลือกตั้งเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่ง เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขต มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งทั้งสิ้น 123 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 7 วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500

เป็นการเลือกตั้งทั่วไปแบบรวมเขตการเลือกตั้งครั้งนี้ มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านการเมืองของไทยมาก คือ เป็นการเลือกตั้งที่มีพรรคการเมืองซึ่งตั้งขึ้นถึงถูกต้องตามกฎหมายส่งสมาชิกพรรคลงสมัครรับเลือกตั้งมากถึง 23 พรรค แต่ได้รับเลือกตั้งเพียง 8 พรรคเท่านั้น และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นการต่อสู้กันระหว่างพรรคเสรีมนังคศิลาอันเป็นพรรครัฐบาลมี จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าพรรค กับพรรคประชาธิปไตยอันเป็นพรรคฝ่ายค้าน มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค การเลือกตั้งครั้งนี้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น 160 คน พรรคเสรีมนังคศิลาได้ 86 คน พรรคประชาธิปไตย ได้ 30 คน นอกนั้นเป็นผู้สมัครอิสระและพรรคอื่น ๆ อย่างไม่รู้ก็คิดการเลือกตั้งครั้งนี้ มีการประท้วงกันอย่างรุนแรง โดยกล่าวหาว่าฝ่ายรัฐบาลโกงการเลือกตั้ง

การเลือกตั้ง ครั้งที่ 8 วันที่ 15 ธันวาคม 2500

การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 7 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 นั้น แม้รัฐบาลจะได้เสียงข้างมากเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลได้อีกครั้งหนึ่งก็ตาม แต่ไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชน นักศึกษาจึงรวมตัว

เดินขบวนคัดค้านการเลือกตั้งจนเป็นเหตุให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำกำลังทหารเข้าทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองประเทศได้สำเร็จเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกยุบสภา และกำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทหนึ่งขึ้นใหม่ภายใน 90 วัน

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งทั่วไปแบบรวมเขตมีผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่ง จำนวน 160 คน

การเลือกตั้ง ครั้งที่ 9 วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512

หลังจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2500 แล้ว พลโทถนอม กิตติขจร (ยศในขณะนั้น) ได้เป็นนายกรัฐมนตรีทำการบริหารประเทศ จนถึงปี 2502 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศอีกครั้งหนึ่ง และได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกยุบสภา ยุบพรรคการเมือง ยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองชั่วคราวแทนจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้น สภานี้ได้ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จประกาศใช้ได้เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2511 (ใช้เวลาร่างเกือบ 10 ปี) ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับนี้ รัฐสภาไทยเป็นระบบสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนและวุฒิสภามาจากการแต่งตั้งโดยตรงจากประชาชนและวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง

เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้ว จึงมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้น โดยเป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขต มีผู้ได้รับเลือกตั้งทั้งสิ้น 219 คน

การเลือกตั้ง ครั้งที่ 10 วันที่ 26 มกราคม 2518

จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้ทำการปฏิวัติตัวเอง เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญ ยุบพรรคการเมืองหันไปใช้วิธีปกครองประเทศที่มีลักษณะอำนาจนิยมแบบจอมพลสฤษดิ์ อีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้น ทำหน้าที่นิติบัญญัติและตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นอีกคณะหนึ่ง ในระหว่างนั้น ได้เกิดการเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศโดยเร็ว ทำให้นักศึกษาและประชาชนเดินขบวนต่อต้านรัฐบาลอย่างรุนแรง เป็นเหตุให้เกิด “วันมหาวิปโยค” ขึ้นเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 จอมพลถนอมและคณะได้เดินทางออกนอกประเทศ ด้วยพระบารมีปกเกล้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เหตุการณ์จึงคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นโดยเร็วและทรงแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จ และประกาศใช้ได้เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2517 รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้รัฐสภาไทยเป็นระบบ 2 สภา คือ สภาผู้แทนราษฎรมา

จากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนและวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นแบบผสมระหว่างแบ่งเขตกับรวมเขต กล่าวคือ ให้เขตเลือกตั้งหนึ่งมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกิน 3 คน อัตราส่วนราษฎร 150,000 คน ต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 1 คน มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 296 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 11 วันที่ 4 เมษายน 2519

ผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมได้เป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลผสมสหพรรคขึ้นบริหารประเทศ

ในเวลาต่อมารัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องเผชิญกับเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองหลายอย่างรวมทั้งการขัดแย้งกันในบรรดาสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาล จึงเป็นเหตุให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องตัดสินใจประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ ภายใน 90 วัน

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งทั่วไปแบบผสมเช่นเดียวกับการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น 279 คน มากกว่าครั้งก่อน 10 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 12 วันที่ 22 เมษายน 2522

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และคณะ ได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจ การปกครองประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2520 หลังจากนั้น ได้ร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จโดยเร็วและสามารถประกาศใช้ได้เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2521 รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็กำหนดให้รัฐสภาไทยเป็นระบบ 2 สภาเช่นเดิม กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นเป็นการเลือกตั้งแบบผสมระหว่างแบ่งเขตกับรวมเขต มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ทั้งหมด 301 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 13 วันที่ 18 เมษายน 2526

เนื่องจากกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2521 ที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น กำหนดให้มีการเลือกตั้งแบบรวมเขตและให้เลือกพรรค กล่าวคือ ให้จังหวัดเป็นเขตเลือกตั้งเพียงเขตเดียว และให้ผู้สมัครสังกัดพรรคการเมืองเวลาสมัครให้มีหมายเลขเดียวกันทั้งพรรคประชาชนเลือกพรรคใดก็จะได้สมาชิกของพรรคนั้นไปทั้งหมด แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้มีบทเฉพาะกาลมีกำหนด 4 ปี โดยให้การเลือกตั้งคงเป็นไปแบบเดียวกับการเลือกตั้งทั่วไปแบบเดียวกับการเลือกตั้งครั้งที่ 12

คือ เป็นแบบผสมระหว่างแบ่งเขตกับรวมเขต แต่ละเขตมีผู้แทนราษฎรได้ไม่เกิน 3 คน อัตราส่วน 150,000 คน ต่อผู้แทนราษฎร 1 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 14 วันที่ 27 กรกฎาคม 2529

เนื่องจากรัฐบาลแพ้คดีในการเสนอพระราชกำหนดเกี่ยวกับภาษีรถยนต์บางชนิด โดยสมาชิกพรรคร่วมรัฐบาลบางคนได้ร่วมคัดค้านด้วย จึงทำให้รัฐบาลหาทางออกโดยยุบสภาและกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่

การเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นการเลือกตั้งแบบผสมเช่นเดียวกับการเลือกตั้งครั้งที่แล้ว ทั้งนี้ เพราะได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการแบ่งเขตเลือกตั้งแล้วปรากฏว่า มีพรรคการเมืองส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้น 16 พรรค บรรยากาศในการหาเสียงเลือกตั้งได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป พรรคการเมืองได้ใช้นโยบายของพรรคเป็นแนวทางโฆษณาหาเสียงมากกว่าการโจมตีเรื่องส่วนตัว มีสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้ง จำนวน 347 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 15 วันที่ 22 กรกฎาคม 2531

ได้มีการแตกแยกกันอย่างรุนแรงระหว่างสมาชิกของพรรคร่วมรัฐบาลบางพรรค จนเป็นเหตุให้รัฐมนตรีจากโควตาของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลพรรคหนึ่ง ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลไม่ดีเท่าที่ควร รัฐบาลจึงประกาศยุบสภาให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่

การเลือกตั้งครั้งนั้น เป็นแบบผสมระหว่างแบ่งเขตกับรวมเขตมีพรรคการเมืองส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งหมด 16 พรรค ผู้สมัครจำนวน 3,606 คน มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 357 คน มากกว่า การเลือกตั้งครั้งที่แล้วจำนวน 10 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 16 วันที่ 16 มีนาคม 2535

คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ รสช.) ได้เข้ายึดอำนาจการปกครอง โดยมีเหตุผลในเรื่องรัฐบาลมีพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวง ปกครองประเทศด้วยเผด็จการทางรัฐสภาและอื่น ๆ และได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2521 พร้อมด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร โดยกำหนดจะจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ ภายใน 6 เดือน

อย่างไรก็ตาม การยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็กินเวลานานกว่าที่คาดและประกาศใช้ได้ในวันที่ 9 ธันวาคม 2534 โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิก

สภาผู้แทนราษฎรภายใน 120 วัน โดยเป็นการเลือกตั้งแบบผสมแบ่งเขตกับรวมเขตเช่นเดียวกับการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 360 คน มากกว่าการเลือกตั้งเมื่อปี 2531 จำนวน 3 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 17 วันที่ 13 กันยายน 2535

นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรีภายหลังเหตุการณ์นองเลือด “พฤษภาทมิฬ” (17-20 พ.ค. 2535) ได้ประกาศยุบสภาฯ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2535 ด้วยเหตุผลว่าเพื่อให้มีการตั้งคณะรัฐมนตรี เป็นการเฉพาะกิจ ในขณะที่ประเทศอยู่ในภาวะวิกฤตทางการเมือง เพื่อจะได้ใช้กระบวนการทางรัฐสภาและรัฐธรรมนูญคืบอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองกลับไปให้ประชาชนและกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่ มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้อยู่ที่ 360 คน เท่าเดิม

การเลือกตั้งครั้งที่ 18 วันที่ 2 กรกฎาคม 2538

ภายหลังจากพรรคร่วมฝ่ายค้าน (พรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่ พรรคกิจสังคม พรรคประชากรไทย พรรคมวลชนและพรรคราษฎร) ได้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล โดยเน้นไปที่ปัญหาการออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 และพรรคพลังธรรมซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลได้ตัดสินใจกลางดึกของวันเสร็จสิ้นการอภิปราย มีหนังสือแจ้งต่อนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีว่า พรรคพลังธรรมจะงดออกเสียงในการลงมติ และขอถอนตัวจากการร่วมรัฐบาลทำให้นายกรัฐมนตรีประกาศยุบสภาฯ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2538 ด้วยเหตุผลว่าเมื่อพรรคพลังธรรมถอนตัว ทำให้รัฐบาลกลายเป็นรัฐบาลเสียงข้างน้อย (ประกอบด้วย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติพัฒนา พรรคเอกภาพ และพรรคเสรีธรรม) ไม่สามารถบริหารงานให้เป็นไปด้วยความราบรื่นได้ และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่ มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะเลือกตั้ง 391 คน เพิ่มขึ้นจากเดิม 31 คน

การเลือกตั้งครั้งที่ 19 วันที่ 17 พฤศจิกายน 2539

ในการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยพรรคร่วมฝ่ายค้านได้แก่พรรคประชาธิปัตย์ ชาติพัฒนา เสรีธรรม และเอกภาพ ระหว่างวันที่ 18 - 20 กันยายน 2539 นายบรรหาร ถูกโจมตีในหลายประเด็น ทั้งเรื่องการบริหารงานที่ผิดพลาดจนทำให้เศรษฐกิจของประเทศเสียหาย ประเด็นกล่าวหาว่า มีการรับเงินจากนายราเกซ สักเสนา อดีตที่ปรึกษากรมการผู้จัดการใหญ่ ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชยการ (บีบีซี)

รวมทั้งเรื่องส่วนตัวคือสุขภาพของบิดา จากข้อกล่าวหาของฝ่ายค้านหลายข้อนายบรรหาร ไม่สามารถชี้แจงได้กระจ่างในหลายประเด็น เป็นผลให้พรรคร่วมรัฐบาลมีมติว่าจะยกมือไว้วางใจนายบรรหาร แต่ต้องแลกกับการที่นายบรรหารจะต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

วันที่ 21 กันยายน 2539 นายบรรหารแถลงต่อสื่อมวลชน จะลาออกจากตำแหน่งภายใน 7 วัน ก่อนจะเปลี่ยนใจวันสุดท้ายเมื่อเห็นว่ากระแสพรรคร่วมรัฐบาลต้องการให้ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคความหวังใหม่ เป็นนายกรัฐมนตรีมีมาก จึงประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2539 โดยให้เหตุผลการยุบสภาว่าเกิดความแตกแยกและขัดแย้งในพรรคร่วมรัฐบาลจนเป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดิน การเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีคนใหม่ไม่สามารถกระทำโดยง่าย ปัญหาที่มีความรุนแรงหากปล่อยไว้จะเป็นปัญหาหนักขึ้นสมควรคืนอำนาจให้ประชาชนจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ กำหนดวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนี้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะเลือกตั้งรวม 393 คน เพิ่มจากการเลือกตั้งครั้งที่แล้ว 2 คน ในจังหวัดชลบุรี และจังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากทั้งสองจังหวัดมีประชากรเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1 แสดงการเลือกตั้งทั่วไป (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ของประเทศไทยจากอดีตถึงก่อน
การเลือกตั้งระบบใหม่ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	วิธีการเลือกตั้ง	จำนวน ส.ส.	สาเหตุของการเลือกตั้ง
1.	15 พ.ย. 2476	โดยอ้อม	78	เปลี่ยนแปลงการปกครอง
2.	7 พ.ย. 2480	โดยตรง (แบ่งเขต ๆ ละ 1 คน)	91	สภาฯ สิ้นสุดตามวาระ
3.	12 พ.ย. 2481	โดยตรง (แบ่งเขต ๆ ละ 1 คน)	91	ยุบสภาฯ
4.	6 ม.ค. 2489	โดยตรง (แบ่งเขต ๆ ละ 1 คน)	96	ยุบสภาฯ
5.	29 ม.ค. 2491	รวมเขตจังหวัด	99	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
6.	26 ก.พ. 2495	รวมเขตจังหวัด	123	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
7.	26 ก.พ. 2500	รวมเขตจังหวัด	160	สภาฯ สิ้นสุดตามวาระ
8.	15 ธ.ค. 2500	รวมเขตจังหวัด	160	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
9.	10 ก.พ. 2512	รวมเขตจังหวัด	219	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
10.	26 ม.ค. 2518	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	296	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
11.	4 เม.ย. 2519	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	279	ยุบสภาฯ
12.	22 เม.ย. 2522	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	301	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
13.	18 เม.ย. 2526	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	324	ยุบสภาฯ
14.	27 ก.ค. 2529	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	347	ยุบสภาฯ
15.	24 ก.ค. 2521	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	357	ยุบสภาฯ
16.	22 มี.ค. 2535	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	360	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
17.	13 ก.ค. 2535	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	360	ยุบสภาฯ
18.	2 ก.ค. 2538	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	391	ยุบสภาฯ
19.	17 พ.ย. 2539	แบบผสม (รวมเขต/แบ่งเขต)	393	ยุบสภาฯ

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง

การเลือกตั้งครั้งที่ 20 วันที่ 6 มกราคม 2544

ความเป็นมา

หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง หรือมาจากสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น และในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2537 ได้มีกระแสเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองและแก้ไขรัฐธรรมนูญ อีกครั้งหนึ่ง

เดือนสิงหาคม พ.ศ.2538 รัฐบาลพรรคชาติไทย ที่ได้เคยแถลงต่อรัฐสภาว่าจะสนับสนุนให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่ จึงได้ตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการเมืองให้มีหน้าที่หาแนวทางแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 15 ซึ่งใช้อยู่ในขณะนั้น มีสาระการแก้ไขที่สำคัญคือ มาตรา 211 แต่เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมได้ถูกนำเสนอให้รัฐมนตรีเห็นชอบ ได้มีการเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญทั้งฉบับสภาจึงได้ตั้งคณะกรรมการการวิสามัญ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นประธาน เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2539 คณะกรรมการการวิสามัญคณะนี้ได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมที่มีสาระสำคัญให้จัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และข้อเสนอของคณะกรรมการได้ถูกนำเสนอเข้าพิจารณาในที่ประชุมร่วม ส.ส. และวุฒิสภาเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2539 ที่ประชุมมีความเห็นเป็นสองฝ่าย ทั้งทำได้ และขัดรัฐธรรมนูญ ประธานรัฐสภาจึงได้เสนอแนวทางให้คณะกรรมการนำไปปรับปรุงใหม่ ประธานคณะกรรมการการวิสามัญเสนอผลการปรับปรุงใหม่ต่อที่ประชุมรัฐสภา ในวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2539 และจะส่งรายชื่อประชาชนและนักวิชาการที่จะเสนอให้เป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน 228 และ 69 คน ตามลำดับ เพื่อให้รัฐสภาคัดเลือกเหลือเพียง 1 ใน 3 โดยในส่วนของประชาชนให้มีการสมัครและเลือกตั้งส่งมาจังหวัดละ 1 คน รวม 76 คน ที่ประชุมในวาระที่ 3 รัฐสภาก็ได้มีมติเห็นชอบให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ด้วยคะแนน 604 เสียง ไม่มีผู้ใดไม่เห็นชอบหรือคัดค้าน

เดือนธันวาคม 2539 ที่ประชุมรัฐสภาได้เลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) จำนวน 99 คน มีตัวแทนจาก 76 จังหวัด และผู้เชี่ยวชาญสาขากฎหมายมหาชน 8 คน สาขารัฐศาสตร์ หรือรัฐประศาสนศาสตร์ 8 คน และผู้มีประสบการณ์ด้านการเมือง การบริหารราชการแผ่นดินหรือการร่างรัฐธรรมนูญ 7 คน รวมเป็น 23 คน

สภาร่างรัฐธรรมนูญได้พิจารณาร่างฉบับแรกและลงมติรับด้วยคะแนนเสียง 89 เสียง จดออกเสียง 1 เสียงและไม่เข้าประชุม 9 คน ที่ประชุมลงมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการแปรรูปคดี 38 คน เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2540 ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทย สภาร่างรัฐธรรมนูญได้ผ่านการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญวาระที่ 2 เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2540 และในวันที่ 15 สิงหาคม ร่างวาระที่ 3 ก็ได้ผ่านความเห็นชอบจากสภา การต่อสู้ครั้งสุดท้ายระหว่างฝ่ายสนับสนุนและคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญได้ถูกกลืนออกมาจากสภาไปยังมวลชน ดังนั้น ในวันที่ 27 กันยายน 2540 ที่ประชุมรัฐสภาจึงลงมติเห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญด้วยคะแนนเสียง 578 เสียง ไม่เห็นชอบ 16 เสียง และงดออกเสียง 17 เสียง โดยมี ส.ส. พรรคประชากรไทย 18 คน ไม่เข้าร่วมประชุม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม จึงเป็นการเริ่มต้นของการปฏิรูปการเมืองที่แท้จริง และสิ่งที่จะเป็นผลพวงเกิดจากรัฐธรรมนูญมีหลายเรื่องนับตั้งแต่การออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญจำนวน 8 ฉบับ และยังมีกฎหมายอื่นๆ ที่จะเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จึงมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในเรื่องการเลือกตั้งครั้งนี้ซึ่งการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ 2540 กำหนดให้เลือกบุคคลจากเขตเลือกตั้ง 400 เขต เขตละ 1 คน จำนวน 400 คน และจากบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง จำนวน 100 คน รวมเป็น 500 คน รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ได้ประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2543 และให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 จึงเป็นการนำระบบเลือกตั้งระบบใหม่มาใช้เป็นครั้งแรกในการเมืองไทย

ตารางที่ 2
 ผลการเลือกตั้งระบบใหม่
 วันที่ 6 มกราคม 2544
 เลือกตั้งใหม่ ครั้งที่ 1 วันที่ 29 มกราคม 2544
 รวมจำนวน ส.ส.(แบ่งเขตและบัญชีรายชื่อ)

พรรค	แบ่งเขต	บัญชีรายชื่อ	จำนวน ส.ส.
ไทยรักไทย	201	48	249
ประชาธิปัตย์	97	31	128
ชาติไทย	35	6	41
ความหวังใหม่	28	8	36
ชาติพัฒนา	22	7	29
เสรีธรรม	13	0	13
ราษฎร	2	0	2
ถิ่นไทย	1	0	1
กิจสังคม	1	0	1
รวม	400	100	500

ที่มา : เว็บไซต์กรรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากที่กล่าวมาจะพบว่าประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมาได้ใช้ระบบเลือกตั้งทั้งวิธีการเลือกตั้งโดยตรง (Direct Election) และวิธีการเลือกตั้งโดยอ้อม (Indirect Election) ส่วนวิธีการและระบบการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2476 เป็นต้นมามีทั้งการรวมเขตจังหวัดและแบ่งเขตจังหวัดและวิธีการคิดคะแนนเป็นแบบเสียงข้างมากอย่างง่าย (Simple Majority Votes) ซึ่งวิธีการดังกล่าวไม่ยุ่งยากและสับสนเพื่อให้ประชาชนเข้าใจง่าย ผลการเลือกตั้งที่ผ่านมาจะพบว่าจำนวนผู้ได้รับการเลือกตั้ง จะกระจายในหลายพรรคการเมืองหรือทุกพรรคที่ส่งผู้สมัครจะได้รับเลือกตั้งจะมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับความนิยมในตัวผู้สมัครนั้น ๆ ของพรรคการเมือง ด้วยเหตุนี้เราจะพบว่าพรรคการเมืองหลายพรรคจะไม่มีผลต่อเนื่องเพราะเมื่อยุบสภาหรือเลือกตั้งใหม่ก็จะยุบพรรคหรือไม่ก็รวมกับพรรคอื่น ผู้สมัครรับเลือกตั้งก็ย้ายพรรคสังกัด ทำให้ภาพพจน์พรรคการเมืองไม่มีความเชื่อถือศรัทธาของประชาชน เพราะพรรคการเมืองส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นพรรคเฉพาะกิจ ประกอบกับนโยบายแต่ละพรรคก็ไม่แตกต่างกันมากนักประชาชนให้ความสำคัญกับตัวบุคคลเป็นหลักและไม่เข้าใจ กระบวนการประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ขาดการตระหนักถึงความสำคัญของการเลือกตั้งยังมิได้เป็นไปตามเจตจำนงและหลักเกณฑ์ของการเลือกตั้งอย่างแท้จริง ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้พรรคการเมืองไม่มีความเป็นสถาบันอย่างแท้จริง พฤติกรรมของการใช้สิทธิเลือกตั้งและการสมัครรับเลือกตั้ง

กล่าวสำหรับการเลือกตั้งระบบผสมตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 คือ ระบบแบ่งเขตเลือกตั้งเขตเดียวเบอร์เดียวและระบบบัญชีรายชื่อ (Party List) ซึ่งคาดว่าเป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งของพรรคการเมืองอันนำไปสู่การพัฒนาเป็นสถาบันพรรคการเมืองที่เกิดจากข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญ และระบบการเลือกตั้งตามที่ Kay Lawson เสนอไว้ ระบบการเลือกตั้งแบบผสมดังกล่าวหากพิจารณาตามลักษณะการแบ่งพื้นที่ คือ นำการแบ่งเขตละ 1 คน ใช้วิธีคิดคะแนนเสียงแบบเสียงข้างมากรอบเดียวหรือเสียงข้างมากอย่างง่าย ผสมกับการแบ่งเขตละหลายคน ที่นำวิธีคิดคะแนนตามระบบสัดส่วนซึ่งเป็นระบบบัญชีรายชื่อที่ผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเลือกผู้สมัครได้เพียงคนเดียว และเพียงพรรคการเมืองพรรคเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อรวมข้อดีของทั้ง 2 ระบบไว้ด้วยกันโดยเชื่อว่าจะเป็นระบบที่ส่งเสริมการพัฒนาพรรคการเมืองให้เข้มแข็งได้ ด้วยการแบ่งผู้แทนเป็น 2 ประเภทและให้ประชาชนคนหนึ่งมี 2 คะแนนเสียง ซึ่งคะแนนที่หนึ่งให้เลือกตัวบุคคลตามหลักเกณฑ์การแบ่งเขต ๆ ละ 1 คน และคะแนนที่สองไปเลือกพรรคที่นิยมหลักเกณฑ์การแบ่งเขตแบบเขตละหลายคน ซึ่งผู้มีสิทธิเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งได้เพียงคนเดียว และเพียงพรรคการเมืองเดียวเท่านั้น (วัชร ไชยสาร, 2541 หน้า 37)

อย่างไรก็ตามจุดเด่นของระบบการเลือกตั้งดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้ระบบพรรคการเมืองเข้มแข็งขึ้น การที่ระบบพรรคการเมืองเข้มแข็งหมายความว่าพรรคการเมืองที่มีอยู่ในระบบการเมืองนั้นต้องเป็นพรรคการเมืองที่มีลักษณะความเป็นสถาบันสูง เป็นระบบที่เอื้อประโยชน์ให้พรรคใหญ่ ซึ่งจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 และเลือกตั้งซ่อม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2544 ตามตารางที่ 2 จะเห็นว่า ผลการเลือกตั้งเปลี่ยนไปจากการเลือกตั้งที่ผ่านมา ซึ่งมีเฉพาะพรรคไทยรักไทย และพรรคประชาธิปัตย์ ที่มีคะแนนโดดเด่น ส่วนพรรคอื่น ๆ เช่น พรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่ เป็นต้น คะแนนค่อนข้างจะทิ้งห่างกัน ดังนั้นระบบการเลือกตั้งดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่าพรรคขนาดเล็กจะไม่สามารถต่อสู้ได้ เนื่องจากปัจจัยหลายอย่างที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางการเมืองและสภาพทางสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป และระบบการเลือกตั้งได้นั้นความสำคัญของพรรคการเมือง ซึ่งพรรคเล็กถ้าได้คะแนนที่เป็นบัตรดีไม่ถึง 5% ก็ไม่ได้ ส.ส. ในระบบบัญชีรายนั่นหมายถึงการได้รับเลือกตั้ง ส.ส. ระบบเขตน้อยหรือไม่ได้เลย เพราะวิธีการลงคะแนนมีส่วนให้ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งเลือกตั้งทั้ง ส.ส. แบบเขตและบัญชีรายชื่อด้วย คือใช้หมายเลขเดียวกันประกอบกับการนำเสนอนโยบายการหาเสียง กระแสนิยมหัวหน้าพรรคการเมืองนั้น ๆ ด้วย

ดังนั้น การกำหนดให้คะแนนเสียงที่เลือกพรรครวมกันแล้วไม่ถึง 5% ของคะแนนเสียงทั้งหมดหรือจำนวนสมาชิกของพรรคที่ไม่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงถึง 5 คน ถือว่าพรรคนั้นไม่ได้รับเลือกตั้ง จึงทำให้พรรคเล็กพรรคน้อยอยู่ไม่ได้ เป็นการเสริมความเข้มแข็งต่อพรรคการเมืองที่มีอยู่ได้ พัฒนาองค์กรพรรคไปสู่ความเป็นสถาบันมากขึ้น กล่าวคือ ในส่วนของพรรคการเมืองจะมีการบูรรวมกัน และแบ่งเป็นกลุ่มที่ชัดเจน โดยเฉพาะแนวความคิดตลอดจนนโยบายพรรคการเมือง การชักนำบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเข้าสู่ระบบพรรคการเมือง (ในบัญชีรายชื่อ) การแยกบทบาทหน้าที่ของ ส.ส. การขยายสาขาพรรค การปรับปรุงโครงสร้างพรรค การบริหารจัดการการกำหนดให้พรรคสามารถรับเงินบริจาคได้ การรับสมาชิกพรรคการเมือง การได้รับเงินสนับสนุนกิจกรรมทางการเมืองของพรรค ในส่วนของประชาชนเองก็มีการตื่นตัวทางการเมือง และได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญมากขึ้น ตลอดจนการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรอิสระและสื่อมวลชน ทำให้พรรคการเมืองต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสการปฏิรูปการเมืองมากขึ้น และผลการเลือกตั้งตามการเลือกตั้งระบบใหม่ แสดงถึงการได้รับการยอมรับจากประชาชนของพรรคการเมืองในระดับหนึ่ง ส่งผลให้รัฐบาลเป็นที่ยอมรับทั้งจากประชาชนและนานาชาติเป็นส่วนช่วยเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ทหารไม่กล้าทำการปฏิวัติ รัฐประหาร พรรคการเมืองจึงมีความต่อเนื่องและเป็นสถาบันทางการเมืองเป็นที่ยอมรับของประชาชนในที่สุด ทั้งนี้พรรคการเมืองจึงต้องดำเนินงานตามนโยบายเพื่อประโยชน์ของประชาชนมากที่สุด

4.2 วิวัฒนาการพรรคการเมืองไทย

เมื่อพูดถึงพรรคการเมืองกับการเมืองไทยซึ่งหากมองย้อนไปในอดีตนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ผ่านมาจะพบว่า พรรคการเมืองไทยมีวิวัฒนาการในด้านของความเป็นมาค่อนข้างสั้น ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น พรรคการเมืองไม่ได้อุบัติขึ้นโดยฉับพลัน การเปลี่ยนแปลงเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้น ระบอบประชาธิปไตยได้ก่อตัวขึ้นแล้วในประเทศไทย แต่พรรคการเมืองหาได้อุบัติขึ้นมาพร้อมกับระบอบประชาธิปไตยไม่ แม้ว่าหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานจะได้มีการจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นซึ่งเป็นการเลือกตั้งในทางอ้อมก็ตาม แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา ในขณะนั้นยังไม่ได้สังกัดพรรคการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น ชนชั้นนำทางการเมืองของไทยขณะนั้นมีความเห็นว่าการจะมีพรรคการเมืองเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีฐานมารองรับพอสมควร ฐานดังกล่าวนั้นก็คือกฎหมาย กล่าวให้ง่ายเข้าก็คือ พรรคการเมืองที่จะมีขึ้นนั้นจะต้องเป็นพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายเสียก่อน ไม่เช่นนั้นแล้วพรรคการเมืองเถื่อนก็ไม่อาจเป็นสิ่งที่จะหลีกเลี่ยงได้ อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาถึงจุดกำเนิดของพรรคการเมืองในประเทศอื่นๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าในประเทศอื่นนั้นการมีกฎหมายขึ้นมารองรับความถูกต้องของพรรคการเมืองหาใช่ประเด็นสำคัญแต่อย่างใดไม่ แม้แต่ประเทศแม่แบบของประชาธิปไตยทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และหลายประเทศที่มีพัฒนาการทางการเมืองก้าวหน้าแล้ว ก็ไม่เคยมีปรากฏว่าการกำเนิดของพรรคการเมืองจะต้องมีกฎหมายการเมืองรองรับ

เหตุผลสำคัญที่ชนชั้นนำไม่ต้องการให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองในขณะนั้น นอกจากไม่ต้องการให้มีคณะพรรคการเมืองอื่นแข่งขันทางอำนาจการเมืองกับคณะราษฎร ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นเสมือนพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวที่มีอำนาจปกครองแล้ว ยังมีเหตุผลสำคัญ ๆ กว้านั้นก็คือเกรงว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้มีบทบาทสำคัญอยู่ในหมู่คนจีน และชาวเวียดนามอพยพ พรรคคอมมิวนิสต์จีนมีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็ง และมียุทธวิธีการรุกรานทางอุดมการณ์และการเมืองที่มีประสิทธิภาพ อุดมการณ์ของพรรคดังกล่าวไม่สอดคล้องกับประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 ได้ให้สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ตามความมาตรา 14 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง

เมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย” จากบทบัญญัตินี้จึงมีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นหลายพรรคหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองมาได้ 14 ปี

ระยะเวลาของการมีพรรคการเมืองมิได้หมายความว่าเมื่อเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2489 แล้วจะมีอยู่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพราะว่าเมื่ออยู่หลายช่วงที่พรรคการเมืองได้ขาดหายไปโดยเฉพาะในช่วงที่มีการยุบสภาหรือมีการปฏิวัติ ยุบพรรคการเมือง และสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ซึ่งอาจพอสรุปช่วงระยะของการมีพรรคการเมืองของไทยและช่วงที่ได้ขาดหายไป คือ

1. ระยะที่หนึ่ง พ.ศ. 2489-2494 เป็นระยะเวลา 5 ปีแรกของการมีพรรคการเมือง
2. ระยะที่หนึ่ง พ.ศ. 2498-2501 เป็นระยะเวลา 3 ปี หลังจากช่วงแรกก็ปรากฏพรรคการเมืองขึ้นอีกครั้ง แต่ก็ได้ขาดหายไปในช่วงรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และต่อมาด้วยรัฐบาลของ จอมพลถนอม กิตติขจร
3. ระยะที่สาม พ.ศ. 2511-2514 ในช่วง 3 ปีนี้ ยังคงมีพรรคการเมืองในประเทศไทย แต่หลังจากนั้นไม่นาน คือ เมื่อจอมพลถนอมปฏิวัติตนเอง จึงมีผลให้กฎหมายพรรคการเมืองถูกยกเลิก พรรคการเมืองจึงถูกยกเลิกไปโดยปริยาย
4. ระยะที่สี่ พ.ศ. 2517-2519 ในช่วงเวลา 2 ปีนี้ เป็นช่วงที่พรรคการเมืองเกิดขึ้นมาในเมืองไทยอีกครั้ง แต่หลังจากนี้ไปแล้วพรรคการเมืองก็ถูกยกเลิกอีกเพราะการปฏิวัติของ พล.ร.อ.สฤษดิ์ ชลออยู่
5. ระยะที่ห้า พ.ศ. 2524-2544 กล่าวคือ เป็นช่วงของการต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองกับอำนาจของทหาร แม้จะถูกทหารแทรกแซงอยู่ช่วงหนึ่ง แต่กระแสของประชาชนสนับสนุนพรรคการเมืองจนเข้าสู่ยุคปฏิรูปการเมือง

จากสภาพการณ์ข้างต้น จะเห็นว่าแม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยจะรวมระยะเวลานานกว่า 60 ปี เศษแล้วก็ตาม แต่อายุของพรรคการเมืองที่มีอยู่ในประเทศนั้นเพียงแค่ 20 ปีเศษเท่านั้นเอง จนอาจกล่าวได้ว่ามีระยะเวลาหรือมีอายุสั้นมาก และจากการที่พรรคการเมืองของไทยมีประสบการณ์ในทางการเมืองน้อยนี้เองที่ส่งผลให้พรรคการเมืองบางพรรคกระทำการสิ่งที่ไม่สมควรออกมากล่าวคือทำการเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสียใหม่ว่าในการสมัครรับเลือกตั้งนั้น ส.ส. ที่จะสมัครรับเลือกตั้งไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมืองก็ได้ อย่างไรก็ตาม การกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งที่น่าจะให้อภัยกัน ทั้งนี้เพราะว่าประสบการณ์ในทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยนั้นมีอยู่นั้นค่อนข้างน้อย (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2541 หน้า 48-49)